

15. *Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats (Bern Convention)* [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Ради Європи. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/104.htm>. – 23.03.2016.

16. *On areas of special conservation interest : Recommendation №16 (1989) of the standing committee on areas of special conservation interest. Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats – Standing Committee* [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Ради Європи. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=1485727&Site=DG4-%20Nature&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864&direct=true> – 23.03.2017.

УДК 330.15:91 (477.84)

**ОПТИМІЗАЦІЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
(ПРП) ТЕРИТОРІЇ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
(НА ПРИКЛАДІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

І. Ю. Чеболда,

Chebolda1@gmail.com

І. Г. Каплун

kaplun67@ua.ru

*Тернопільський національний педагогічний університет ім. В.Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна*

У процесі формування системи сталого розвитку важливе значення має вибір ефективної системи ресурсовикористання. В широкому розумінні сталий розвиток включає крім екологічної (природної) сталості ще і економічну, соціальну, демографічну, технологічну та інші рівні сталості. Не гармонійне поєднання цих сталих спричиняє в кінцевому рахунку системну кризу. Все більш актуальними стають прикладні дослідження у пошуку шляхів оптимізації природно-ресурсного потенціалу держави та окремих її регіонів.

А. Г. Ісаченком, а згодом В. І. Галицьким розроблені методологічні основи комплексної оптимізації природного середовища. Рациональне природокористування розглядається як гармонійна взаємодія суспільства і природи, яка забезпечує ефективне комплексне використання, відтворення і охорону природного ресурсного потенціалу [1]. Щодо поняття «оптимізація», то в науковій літературі стосовно проблем взаємодії природи і суспільства сформувався різноманітні погляди. Одні автори пов'язують оптимізацію з проблемою створення загальної системи оптимального

функціонування економіки. Вирішення завдання базується на виборі кращого з можливих варіантів розвитку і розміщення продуктивних сил [2]. Інші під оптимізацією природокористування розуміють розробку і впровадження в практику одного або декількох вирішальних заходів для його покращання [3]. Але найбільш конструктивною є точка зору І. П. Герасимова, М. М. Паламарчука, О. М. Паламарчука і інших, які ототожнюють раціоналізацію природокористування з її оптимізацією, що призводить до вдосконалення і введення більш ефективної організації використання, охорони та відтворення природних ресурсів [4, 5]. Це зумовило необхідність вибору проблеми та пошуку шляхів її вирішення.

Об'єктом нашого дослідження є Тернопільська область, яка відзначається наявністю значних диспропорцій у розвитку господарства, нераціональністю структури виробничого комплексу та використання природно-ресурсного потенціалу.

Предметом дослідження є природно-ресурсний потенціал, його територіальна специфіка. Основні завдання, що ставляться у даній статті – аналіз господарської цінності природних ресурсів Тернопільської області в розрізі адміністративних районів, прогнозування сталого розвитку території на основі забезпеченості природними ресурсами, а також їх оптимальне використання.

Розглянемо господарську цінність природних ресурсів Тернопільської області в розрізі адміністративних районів. З таблиці 1 видно, що місця районів за економічною оцінкою ПРП території в абсолютному та відносному виразі не співпадають.

Співвідношення показників за абсолютною величиною ПРП коливається від 1,0 (Монастирський) до 2,58 (Теребовлянський), за величиною ПРП на одиницю площі від 1,00 (Монастирський) до 1,75 (Лановецький), на душу населення – 1,00 : 2,39 (Бучацький і Лановецький). Два останні показники, які характеризують насиченість території природними ресурсами, найбільш точно відображають забезпеченість народногосподарського комплексу інтегральним ПРП.

Матеріали конструктивно-географічної оцінки ПРП території дають також можливість провести порівняльний аналіз взаємозв'язку основних економіко-географічних показників (площі, величини природо-ресурсного потенціалу, та чисельності населення) в розрізі адміністративних районів. Це дуже важливо для удосконалення системи природокористування в регіоні в цілому. В зв'язку з цим практичне значення має оцінка ступеня відповідності розміщення ПРП

площі території та чисельності населення. Взаємозв'язок величини ПРП і чисельності населення з територією досить наглядно демонструють криві Лоренца. На графіку по осі абсцис відкладено частки потенціалів території і населення, по осі ординат – частки площі (рис. 1).

Таблиця 1

Групування адміністративних районів Тернопільської області за величиною потенціалу природних ресурсів

Райони	Місце за величиною ПРП									
	ПЗР		ПМР		ПВР		ПЛР		ПРП	
	Абсолютне	на од. площі	Абсолютне	на од. площі	Абсолютне	на од. площі	Абсолютне	на од. площі	Абсолютне	на од. площі
		на душу нас		на душу нас		на душу нас		на душу нас		
Бережанський	16	17/17	1	1/1	9	4/8	2	1/2	15	14/13
Борщівський	5	7/12	3	3/3	17	17/17	5	7/8	5	12/12
Бучацький	14	14/15	10	9/11	7	8/12	7	8/10	13	16/17
Гусятинський	3	3/6	7	8/8	16	16/16	4	6/5	2	4/7
Заліщицький	12	15/11	11	11/10	12	11/14	10	9/9	12	5/11
Збарзький	6	6/9	2	2/2	4	6/6	13	13/13	3	3/6
Зборівський	8	11/4	12	12/12	6	9/5	9	11/6	10	15/5
Козівський	13	10/5	14	14/15	13	13/9	16	16/16	14	13/9
Кременецький	11	13/14	5	4/6	1	2/4	3	5/7	7	8/14
Лановецький	9	2/2	16	16/14	2	1/1	16	15/14	9	1/1
Монастирський	17	16/16	6	5/5	10	5/7	6	3/4	17	17/15
Підволочиський	2	1/1	4	6/4	14	15/13	15	17/17	4	2/3
Теребовлянський	1	8/8	9	10/9	5	12/10	11	12/12	1	11/8
Тернопільський	7	5/10	8	7/7	8	10/11	14	14/15	11	9/10
Чортківський	4	4/13	15	15/16	11	14/15	8	10/11	6	6/16
Шумський	10	9/3	13	13/13	3	3/2	1	2/1	8	7/2
Підгаєцький	15	12/7	17	17/17	15	7/3	12	4/3	16	10/4

Як бачимо з рисунка, для Тернопільської області розміщення населення та розподіл ПРП території наближається до теоретичного, рівномірного розміщення, яке відображається на графіку прямою, що виходить з початку координат до протилежного кута. Це свідчить про наявність передумов дальшої раціоналізації природокористування.

Про перспективи розвитку Тернопільської області можна стверджувати не тільки за абсолютною величиною інтегрального ПРП території, але і за різноманітністю його складових природних ресурсів. Показник різноманітності ПРП (ентропійної міри різноманітності – H) характеризує його структурну організацію.

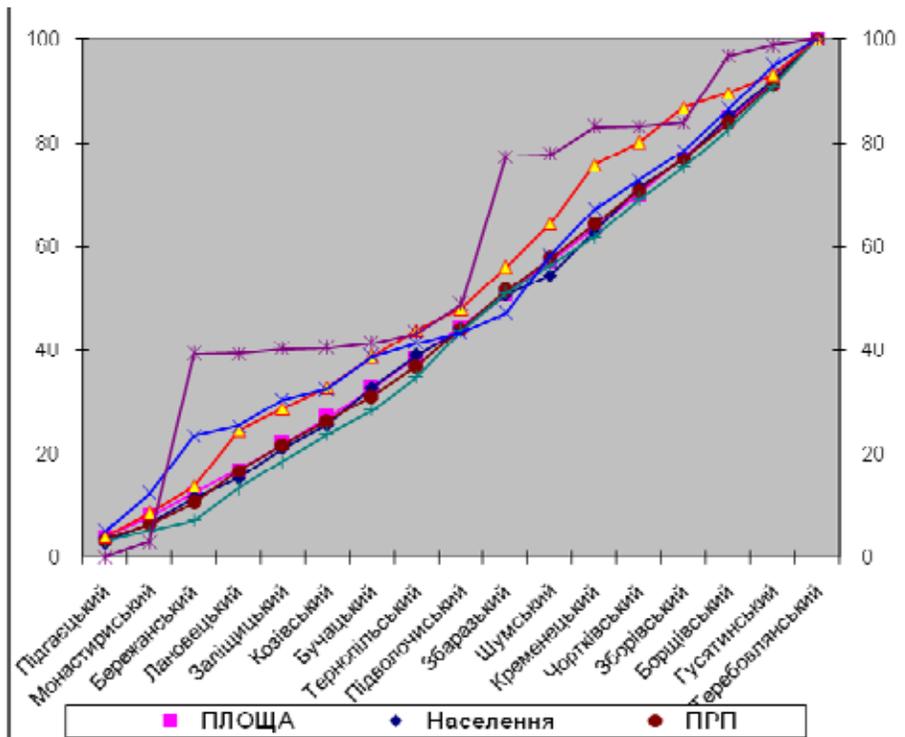

Рис. 1. Взаємозв'язок ПРП, населення та площі адміністративних районів.

Нами вивчена ентропійна міра різноманітності в розрізі адміністративних та природно-ресурсних районів. За результатами обчислень була складена наступна таблиця 2.

Показник різноманітності природних ресурсів адміністративних районів коливається від 0,759 у Підволочиському районі, до 2,181 у Бережанському районі. Чим нижчий показник ентропійної міри різноманітності, тим потенціал природних ресурсів більш одноманітний. Серед природно-ресурсних районів більшою одноманітністю потенціалу володіє Центральний район, більш контрастний в цьому плані Південно-Західний.

Значення показників різноманітності потенціалу природних ресурсів виступає об'єктивним підтвердженням результатів природно-ресурсного районування. Проведений аналіз закладає фундамент для короткострокового та довгострокового прогнозування сталого

розвитку території, в основі якого лежить забезпеченість природними ресурсами, а також їх оптимальне використання.

Таблиця 2

Ентропія потенціалу природних ресурсів території адміністративних, природно-ресурсних районів Тернопільської області.

Райони	Н	Природно-ресурсні райони	Н
Кременецький	1,601	Північний	1,526
Шумський	1,542		
Зборівський	1,206	Центральний	1,072
Козівський	0,888		
Тернопільський	0,962		
Теребовлянський	1,050		
Збаразький	1,362		
Лановецький	1,062		
Підволочиський	0,759	Південно-Західний	1,705
Бережанський	2,181		
Підгаєцький	1,508		
Монастирський	1,855		
Бучацький	1,426		
Заліщицький	1,223		
Гусятинський	1,079	Південно-Східний	1,140
Чортківський	1,030		
Борщівський	1,262		
ПО ОБЛАСТІ	1,334		

Щодо виділених нами природно-ресурсних районів, то земельні ресурси займаючи 59,8% ПРП району мають малосприятливі умови використання, що передбачає для всіх ПРР і для Північного зокрема (з тих чи інших причин) скорочення розореності с/г угідь, збільшення рівня використання меліоративно-контурної системи організації території, раціоналізації структури посівів та інших заходів. Основними галузями спеціалізації сільського господарства в Північному природно-ресурсному районі слід вважати вирощування озимої пшениці, цукрових буряків, картоплі, а також виробництва м'яса та молока, завдяки високому рівню потенціалу природних пасовищ, сіножатей, багаторічних насаджень. На основі переробки сільськогосподарської сировини сформувались цукрова, молочна, плодово-овочево-консервна галузі промисловості. Важливу роль у формуванні соціально-економічного комплексу регіону, в майбутньому, повинні відігравати водні, рекреаційні та лісові ресурси, що склали основу ПРП міжобласного функціонального значення і мають найбільшсприятливі умови їх використання. Це дає можливість

розвивати водомісткі та деревообробні підприємства, а також поставити на професійну основу відпочинок та оздоровлення населення. Мінерально-сировинні ресурси мають місцеве значення і є основою для розвитку промисловості будівельних матеріалів (крейда, камінь, глина).

На території Центрального району поєднуються земельні, водні, рекреаційні та частково мінеральні ресурси, які значною мірою повинні визначати напрями природокористування в даному районі. Родючі ґрунти (чорноземи малогумусні, чорноземи опідзолені) визначають спеціалізацію сільського господарства на вирощуванні пшениці, цукрових буряків, картоплі і овочів. Наявність високого потенціалу природних пасовищ, сіножатей та багаторічних насаджень сприяють розведенню великої рогатої худоби, птиці, свиней. Потенціал водних та рекреаційних ресурсів сприяє більш ефективному розвитку сільського господарства, лікуванню, оздоровленню та відпочинку населення. Лісові ресурси території мають переважно ґрунтозахисне та рекреаційне значення, частково використовуються в промисловості. Потенціал мінеральних ресурсів найкраще виражений в Збаразькому та Підволочиському районах, корисні копалини яких є сировиною для виробництва будівельних матеріалів.

Значну роль в структурі природного потенціалу Південно-Західного району займають рекреаційні ресурси (лісові, водні, кліматичні та інші), освоєння, раціональне використання яких має значення не тільки для населення області, а й для західного регіону. Поєднання відносно родючих орних та значних площ нерозораних земель сприяють вирощуванню тут цукрових буряків, озимої пшениці, кукурудзи, тютюну, овочів і фруктів, а також розвитку молочно-м'ясного тваринництва, вівчарства. Мінерально-сировинна база цього природно-ресурсного району в процентному відношенні переважає у Бережанському районі і є сировиною для виробництва будівельних матеріалів, фарфоро-фаянсової і скляної промисловості.

Основою перспективного розвитку Південно-Східного району слід вважати використання земельних, рекреаційних та лісових ресурсів. Сірі і чорноземні опідзолені ґрунти, а також значні природні кормові угіддя сприяють вирощуванню буряків, озимої пшениці, кукурудзи, тютюну і розвитку молочно-м'ясного тваринництва. Поєднання значного потенціалу лісових ресурсів з дещо нижчим потенціалом водних ресурсів сприяє розвитку рекреації, що виступає основою формування цього природно-ресурсного району.

Як ми переконались, Тернопільська область має свої специфічні проблеми розвитку, що потребують нагального розв'язання, але й свої власні можливості їх вирішення (насамперед, висококваліфіковане і високоосвідчене населення). Тернопільщина може забезпечити сталий розвиток виключно шляхом ефективного використання всіх видів ресурсів (людських, природних), структурно-технологічної трансформації виробництва та екологічної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Исаченко А.Г. *Ландшафтная структура экономических районов СССР // Изв. Всесоюз. геогр. о-ва.* – 1988. – Т. 12. – Вып. 1. – С. 14 - 32.
2. Федоренко Н.П. *Некоторые вопросы теории и практики планирования и управления / Н.П. Федоренко.* – М.: Наука, 1979. – 438 с.
3. Ишмуратов Б.М. *Ландшафты и ландшафтные зоны в связи с задачами оптимизации природопользования // Геогр. и прир. ресурсы.* – 1980. – № 1. – С. 42 – 54.
4. Герасимов И.П. *Природа как комплекс: оценка, оптимизация, реконструкция // Техника и наука.* – 1977. – № 4. – С. 17.
5. Паламарчук М.М., Паламарчук А.М. *Природопользование и его место в системе отношений общество – природа // Конструктивно-географические основы рационального природопользования в Украинской ССР. Теоретические и методические исследования.* – К.: Наук. думка, 1990. – С. 7 – 9.

УДК 911.2 (504):338.438.11

ЦІННОСТІ, ПРІОРИТЕТИ ТА ПРОБЛЕМИ НПП «КРЕМЕНЕЦЬКІ ГОРИ»

Л. П. Царик
tcaryk@ukr.net

П. Л. Царик
pitertsaryk@gmail.com

*Тернопільський національний педагогічний університет ім. В.Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна*

Найважливі цінності НПП. Найціннішими геологічними та геоморфологічними об'єктами даної території у науковому, дидактичному та естетичному відношеннях:

- мальовничі останцеві гори з відносними висотами 160–170 метрів, схили яких вкриті рослинністю, – типові ерозійні утворення, що майже повністю позбавлені ознак рівнинно-пластового рельєфу (гори Божа, Бона, Стіжок та ін.);

- численні понори, карстові колодязі, ніші, карнизи, печери